

TRUMPA SODYBOS, KURIOJE ĮSIKŪRUSI PANEVĖŽIO GAMTOS MOKYKLA, ISTORIJA (Smėlynės g. 171, Panevėžys)

Sodyba, kurioje dabar įsikūrusi Panevėžio gamtos mokykla, kadaise priklausė jos šeimininkui Česlovui Petraškevičiui. Tikslių duomenų kada buvo pastatyti visi sodybos statiniai nėra, tačiau archyvuiniuose dokumentuose yra nuorodų, kad leidimą užmiestyje statyti gyvenamąjį namą Česlovas Petraškevičius gavo 1925 metais. Yra duomenų, kad statybos darbai prasidėjo 1927 metais. Inventorizacijos byloje, sudarytoje 1957 metais, nurodyta, kad gyvenamasis namas buvo pastatytas 1934. Kiti sodybos statiniai atsirado vėliau – 1935 ir 1938 metais. Pagal sodybos šeimininko dukros Onos Petraškevičiūtės - Gutauskas pasakojimą, kuri čia lankėsi 1998 metais, nėra išlikusio tik vieno sodybos pastato – klojimo. Manoma, kad jis sunyko karo metu. Dar vienas mažas statinys - sargo namelis, stovėjęs prie į sodybą vedančio kelio, dėl prastos techninės būklės buvo nugriautas 1994 metais. Šio statinio šeimininko dukra viešnagės metu nepasigedo. Manoma, kad jis atsirado vėliau po sodybos nacionalizacijos, kai čia buvo įkurta berniukų kolonija. Viešnia papasakojo, kad daugeliui nematytas, esantis arčiausiai gyvenamojo namo įdomus statinys – kalnelis, buvo maisto produktų saugykla, vadinama ledainė. Ledo gabalus iš tuomečio Pieno kombinato į saugyklą gabendavo arklių traukiamais vežimais. Vežimai užvažiuodavę ant saugyklos pylimo ir per viršuje esančią angą, ledą sumesdavę į statinio vidų. Čia buvo laikomos maisto atsargos, kurios patekdavo tiesiai į virtuvę, buvusią pirmame vilos aukšte, pro vakarinėje namo pusėje buvusias duris.

Ona Petraškevičiūtė - Gutauskas pasakojo, kad tėvų sodyba buvo šeimos vasarvietė. Jurgiškis - taip užmiesčio ūkį vadino Petraškevičių šeimos nariai ir čia leisdavo savo vasaras. Iš nuosavo namo, buvusio Sodų gatvėje, šeima sukraudavo reikalingus daiktus į keletą vežimų ir vykdavo į Česlovo Petraškevičiaus numylėtą Jurgiškį. Vyresnieji panevėžiečiai dar prisimena ištaigingą vilą ir puikiai sutvarkytą aplinką prie kelio į Pasvalį ir Biržus maždaug už 3-4 kilometrų nuo miesto. Namas, kurį įžymus advokatas įsigijo atvykęs gyventi į Panevėžį Sodų gatvėje (Nr. 19), nebuvo ištaigingas. Jis buvo nebe naujas, statytas 1880 metais.

Česlovas Petraškevičius gimė 1886 metais kovo 15 dieną Mitrašiūnų kaime Saločių valsčiuje Biržų apskrityje. Aukso medaliu baigė Rygos gimnaziją, Petrapilyje studijavo teisę ir šias studijas 1910 metais baigė I laipsnio diplomu. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dirbo užsienyje Lietuvos atstovybėje advokatu. Grįžęs į Lietuvą buvo prisiekusysis advokatas iki 1933 metų, o po teismų reformos - advokatas. 1921 – 1931 metais buvo Panevėžio miesto tarybos narys, priklausė Socialdemokratų partijai, prisidėjo prie Panevėžio miesto elektros stoties įsteigimo. Tuo reikalu keletą kartų važinėjo į Berlyną. Vėliau dėl nežinomų priežasčių slapstėsi Kaune ir į Panevėžį grįžo tik vokiečių laikais. Yra duomenų, kad 1917 metais bolševikai Česlovą Petraškevičių keletą mėnesių laikė kalėjime.

Petraškevičių šeimoje augo keturi vaikai: dvi dukterys ir du sūnūs. Jauniausia dukra, Ona Petraškevičiūtė – Gutauskas kartu su savo vyru Vytautu Gutausku iš Jungtinių Amerikos Valstijų daugiau nei po 50 metų pirmą kartą aplankė buvusią šeimos vasarvietę ir pasidalino prisiminimais apie gyvenimą šioje sodyboje. Tuomet mokyklos Svečių knygoje jie paliko tokį įrašą: „Labai miela buvo pamatyti gimtuosius namus po 50 metų. Taip gražiai yra prižiūrima, smagu, kad vaikai gamta ir gyvūnais, ir paukščiais domisi ir

džiaugiasi. Gyvuokite ilgai! Ona Petraškevičiūtė – Gutauskas ir jos vyras Vytautas, 1998 06 30“.

Viešėdama mokykloje, jauniausioji dukra pasakojo, kad Česlovas Petraškevičius buvo geras tėvas, buvo labai darbštus ir labai rūpinosi savo vaikų auklėjimu. Jam rūpėjo jaunimo problemos. Jis buvo įsitikinęs, kad tik prasminga veikla ir turiningas laisvalaikis padeda jauniems žmonėms pasukti teisingu gyvenimo keliu. Dukrai buvo malonu girdėti, kad buvusi šeimos vasarvietė dabar kaip tik yra paskirta ir pritaikyta vaikų ekologiniam švietimui bei prasmingam užimtumui. Vėliau Ona Petraškevičiūtė – Gutauskas dar kartą patvirtino šią tėvo nuostatą laiške, rašytame 1999 metais: „Mums labai smagu, kad tenai lankosi vaikai ir grožisi Jūsų darbu. Taip mūsų a.a. tėvelis ir norėjo“. Panašią mintį galima pajauti ir iš įrašo, palikto mokyklos Svečių knygoje 2000 metų gegužės 24 dieną, kai mokykloje lankėsi Česlovo Petraškevičiaus anūkė Milda Gutauskaitė – Šimaitienė iš Jungtinių Amerikos Valstijų: „Kaip miela ir smagu atvykti į Tėvelių tėviškę ir mamos buvusius namus. Tiek išpasakota! Ačiū, ačiū, kad taip gražiai laikote ir pasidalinate su jaunimu. Aš manau, kad mano senelis taip ir norėjo ir jam būtų šypsena“.

Česlovas Petraškevičius vedė 1912 metais. Jo žmona Ona buvo išsilavinusi moteris. Pasakojama, kad, vykstant vasarnamio statybai, ji keletą kartų keitė eksterjero bei interjero detales pagal savo skonį. Visos namo patalpos turėjo savo paskirtį. Pats didžiausias buvo šeimos galvai priklausantis darbo kabinetas antrame aukšte. Motinos kambarys, svetainė ir valgomasis buvo pirmame aukšte. Mansardoje esančiose patalpose buvo vaikų miegamieji. Antrojo aukšto pietvakarinėje dalyje buvo didelis atviras balkonas, kuriame saulėtomis dienomis buvo kaitinamasi saulėje. Prie pagrindinio įėjimo iš pietų pusės buvo atvira veranda, kurioje sodybos šeimininkai ir jų svečiai gerdavę arbatą. Sodyboje virė aktyvus gyvenimas, lankydavosi daug įžymių žmonių, vykdavo įdomūs kultūriniai renginiai, buvo įrengti teniso kortai bei kitos sportui skirtos aikštelės.

1941 metais Česlovas Petraškevičius visai netoli užmiesčio sodybos pakliuvo į avariją. Susidūrimas arkliais kinkyto vežimo su motociklu, kuriuo važiavo Česlovas Petraškevičius, buvo lemtingas. Kaip pasakojo dukra Ona Petraškevičiūtė – Gutauskas, tėvelis po kelių dienų mirė namuose, nes, avarijos metu pažeidus stuburą, diabetu sirgusiam ligoniui, gydytojas niekuo negalėjo padėti. Česlovas Petraškevičius yra palaidotas Panevėžyje Senosiose miesto kapinėse, Apvaizdos take.

Karo metu sodybos gyvenamojo namo patalpose buvo apsistoję vokiečių kareiviai. Tuomet advokato šeima glaudėsi viename iš pagalbinių pastatų. Traukiantis vokiečių kariuomenei, Česlovo Petraškevičiaus žmona ir vaikai pasitraukė į Vokietiją, o vėliau į Jungtines Amerikos Valstijas.

Yra žinoma, kad karo metu Česlovo Petraškevičiaus viloje mokėsi Panevėžio mergaičių gimnazijos auklėtinės, nes gimnazijos patalpose tuomet įsikūrė vokiečių karo ligoninė. Dalis gimnazijos klasių buvo perkelta į Amatų mokyklą ir kitas vietas. 1944 metų laidos Panevėžio mergaičių gimnazijos abiturientės, minėdamos mokyklos baigimo penkiasdešimtmetį, 1994 metais lankėsi senojoje sodyboje, apžiūrėjo buvusios klasės patalpas ir paliko įrašą mokyklos Svečių knygoje.

Vėliau, nacionalizavus šią sodybą, joje veikė įvairios institucijos: berniukų kolonija, vaikų namai, papildomojo ugdymo įstaigos. 1966 metais šioje sodyboje įsikūrė tais metais įsteigta Panevėžio jaunųjų gamtininkų stotis, kurios bazėje 1991 metais savo veiklą pradėjo Panevėžio jaunųjų gamtininkų centras, 2005 metais išaugęs į Panevėžio gamtos mokyklą.

Bėgant metams Česlovo Petraškevičiaus vilos išorė ir vidaus patalpos dėl remonto ir tvarkymo darbų dalinai pakito. Tačiau gerai išsilaikiusios pagrindinės namo konstrukcijos, erkeriai, balkonai, mediniai laiptai, langų konstrukcijos ir kitos autentiškos

detalės, padėjo išsaugoti pirminį statinio žavesį ir praeities dvasią iki šių dienų. Medinis dviejų aukštų namas su mansarda ir bokšteliu, tarsi, pripildo visą sodybos aplinką ypatingo žavesio ir ramybės. Sodyboje yra išlikę dar jos šeimininko sodinti medžiai: šiaurinėje sklypo pusėje – beržai, prie šiaurės-rytų namo kampo – ąžuolas, pietinėje namo pusėje esančiame parke – senosios gudobelės ir kiti medžiai.

Mokyklos bendruomenei inicijavus, Česlovo Petraškevičiaus vila 2007 metais buvo įrašyta į Nekilnojamojo kultūros paveldo Kultūros vertybių registrą. Daugelis žmonių žavisi šiuo statiniu, o kai kurie negaili ir pačių vertingiausių epitetų: „architektūros sedevras“, „perlas“ ar „Panevėžio miesto puošmena“.

Mokyklos bendruomenė su dėkingumu mini sodybos šeimininką Česlovą Petraškevičių ir brangina jo atminimą. 1996 metais sodybos įkūrėjo atminimui buvo atidengta memorialinė lenta su Česlovo Petraškevičiaus bareljefu (kūrinio autorius – skulptorius Vytautas Tallat-Kelpša).

Panevėžio gamtos mokykla, vykdydama savo misiją ir organizuodama vaikų neformalųjį ekologinį švietimą, tarsi tęsia ir įprasmina sodybos įkūrėjo Česlovo Petraškevičiaus norus ir siekius. Šviesa, sklindanti iš praeities, niekur iš šios sodybos nepasitraukė. Persipindama su dabarties ekologinio švietimo būtinybe bei vaikų užimtumo aktualijomis, sodybos praeities dvasia, tarsi, stiprina ir motyvuoja mokyklos bendruomenę kurti atvirą aplinkosauginės kultūros židinį, padedantį puoselėti žmogaus ir gamtos darną.

2016 – 2018 metais, gavus Valstybės investicijų programos lėšų, buvo įgyvendintas Panevėžio gamtos mokyklos pastato atnaujinimo (modernizavimo) darbų projektas. Darbai sėkmingai buvo baigti. 2018 metų birželio 18 dieną buvo pasirašytas Česlovo Petraškevičiaus vilos (unikalus kodas kultūros vertybių registre 31205) Smėlynės g. 171, Panevėžys tvarkybos darbų aktas. Kapitalinio remonto metu išsaugotas statinio architektūrinis autentiškumas, išliko nepakitusios kai kurios vilos vidaus interjero detalės: mediniai laiptai į mansardą ir bokštelį, slenksčiai pirmame ir antrame aukšte, kai kurios pirmo ir antro aukšto durys, krosnies sienelė pirmame aukšte. Iš naujų, šiuolaikinių technologijų pagalba pagamintų pastato langų, du langai pirmame aukšte – išskirtiniai. Jie pagaminti, išlaikant pirminę langų ir detalių konstrukciją.

Mokyklos bendruomenės pastangomis prie renovuoto mokyklos pastato 2017 metais nutiesti trinkelėmis grįsti takeliai, įveistas senovinių rožių veislių gėlynas „Rožių sodas“. Tačiau 2017 metai, lėmę senajai sodybai tiek gerų pokyčių, atnešė ir didelį praradimą. Spalio 28 dienos naktį įvyko statinio - rūšio, įrengto 1934 metais, griūtis. Statinio skliauto konstrukcijos neatlaikė laiko ir itin lietingo rudens įmerkto grunto sluoksnio naštos. Ar bus atstatytas šis istorinės sodybos statinys, nėra aišku. Lemiamą žodį turi tarti paveldosaugos specialistai ir žmonės, kurie turi galią priimti sprendimus.

Istoriją užrašė Regina Kliminskienė, mokyklos direktorė

Informacijos šaltiniai:

Onos Petraškevičiūtės – Gutauskas pasakojimai ir laiškai

Mikeliūnienė, Stasė „Panevėžio miesto Sodų gatvės istorija“ (1993-1994)

Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos